

Albertas ROSINAS

KELIOS PASTABOS VIDUKLĖS ŠNEKTOS DAIKTAVARDŽIŲ LINKSNIAVIMO RAIDOS KLAUSIMU

Viduklės šnektos daiktavardžių linksniavimo sistema mąža kuo skiriasi nuo S. Stanevičiaus¹ tekstų daiktavardžių linksniavimo sistemos. Jo tekstų kai kurių kamienų daiktavardžių paradigmose yra relikto, rodančių, kad: a) Viduklės šnektos *ē* kamieno baritonai XIX a. pradžioje greta vienaskaitos kilmininko galūnės *-es* (< **-ēs*) greičiausiai turėjo ir iš *i* kamieno baritonų įsivestą fleksiją *-is* (ar *-es*), plg. *ysz newàlys* StR 62 greta *mergeles* StR 75, *Mergites* StR 82, *i Tylžes miestely* StR 93, *ant Upes* StR 71, *Wydukles* StR 71 ir kt.; b) Viduklės šnekte žodis *pusė* anksčiau yra buvęs *i* kamieno žodis, plg. vns. gal. *atneszy jam p u s y*² *pynyngu* StR 382 ir *Dar n'ijojau i p u s y kelele* StR 127, *par p u s y to cziesa* StR 317; c) iš dalies išlaikytos archajiškesnės daugiskaitos naudininko ir įnagininko galūnės; d) (*i*)*ā*, *ē* ir *i* kamienų daugiskaitos vietininkai tebeturėjo atitinkamiems kamienams būdingas galūnes, plg.: *kalbose* StR 34, *kiarpiese* StR 322, *akyse* StR 372, *szalyse* StR 72, 309, 312, 321.

Kaip rodo S. Stanevičiaus tekstų pavyzdys (*ysz newàlys*), XIX a. pradžioje Viduklės šnekte greta dėsningai atsiradusios *ē* kamieno daiktavardžių vienaskaitos kilmininko fleksijos *-es* egzistavo ir iš *i* kamieno baritonų įsivesta fleksija *-ys* (tarta tikriausiai *-es*). Fleksija *-is* (plg. *kárvīs*, *sáujīs*, *ántīs*) vartojama Karklėnų, Kuršėnų, Šaukėnų (Zinkevičius, 1966, 244) ir kai kuriose kitose šnektose, o *-es* – Papilės, Raudėnų šnektose, plg. dgs. vard. *kárvės*. Kai kurie tyrinėtojai atkakliai įrodinėja, kad kalbamųjų šnektų vienaskaitos kilmininko *-i* uždaroje nekirčiuotoje galūnėje yra fonetiškai išriedėjęs iš **-ē-*. Pavyzdžiui, V. Grinaveckis įtikinėja, kad „vienaskaitos kilmininko galūnė dėl to, kad kartais yra kirčiuota (*katės*, *žolės*), galėjo dėl kirčiuotos galūnės analogijos ilgiau išlaikyti ir nekirčiuotoje padėtyje (*kárvės*, *pémpės*) balsio ilgumą, t. y. iki to laiko, kai ilgasis *ē* ėmė siaurėti. Todėl jis šioje ir nekirčiuotoje

¹ S. Stanevičiaus gimtoji tarmė yra pietinių žemaičių Viduklės šnektą. Jis gimė ir augo Kanopėnų kaime (Viduklės parapija), arti Nemakščių (Lebedys, 1967, 5).

² Galimas daiktas, kad raidė *y* galėjo reikšti garsą, artimesnį šiaurės žemaičių [e] negu dabartinių raseiniškių [i] (Girdenis, 1992, 41).

galūnėje galėjo išvirsti į *é*, kuris trumpėdamas vėliau išvirto į *i* (*ī*). Tuo tarpu daugiskaitos vardininko galūnės *-ēs* visada yra tik nekirčiuotos, todėl čia *ē* bus sutrumpėjęs anksčiau, dar iki susiaurėjimo“ (Grinaveckis, 1983, 106; 1991, 8). S. Stanevičiaus tekstų *ē* kamieno baritonų vienaskaitos kilmininko reguliari galūnė *-es*, plg. *žėmes*, *sáules* (Viduklė), aiškiai rodo, kad Viduklės šnekteje *-es* yra išriedėjusi iš **-ēs* ir kad čia niekada uždaroje nekirčiuotoje galūnėje *-ē* negalėjo siaurėti – balsio *-ē* raida buvo tokia pat, kaip ir daugiskaitos vardininko uždaroje galūnėje, plg. *bûlbes*, *kiârpes*, *žiwes*, *žâgres* ir kt. Vienintelį kartą S. Stanevičiaus pavartota vienaskaitos kilmininko forma su *-ys* tikriausiai rodo, kad Viduklės šnekteje iki XIX a. pradžios dėl *i* ir *ē* kamieno baritonų mišimo *i* kamieno vienaskaitos kilmininko galūnę *-es* (ar *-is*) galėjo gauti ir *ē* kamieno baritonų vienaskaitos kilmininkas. Galūnė *-es* (ar *-is*) galėjo būti tam tikrą laiką vartojama kaip *-es* variantas, kurį vėliau išstūmė pirminė galūnė *-es*. Kitų pietinių žemaičių *ē* kamieno baritonų vienaskaitos kilmininko galūnė *-is* taip pat nėra fonetiškai išriedėjusi iš **-ēs*, o yra įsivesta iš *i* kamieno baritonų vienaskaitos kilmininko³. Tokią raidos galimybę, be motyvų, išdėstyty mano straipsnyje (Rosinas, 1971, 51), rodo, pavyzdžiui, Šaukėnų šnektos humoristinio pobūdžio tekste dėl rimo reikalavimų išlaikyta pirminė *ē* kamieno baritonų vienaskaitos kilmininko galūnė *-es* vietoj laukiamos *-is*⁴. Specifiniuose tekstuose išlaikyta galūnė *-es* įtikinamai paneigia V. Grinaveckio nuomonę, kad vienaskaitos kilmininko nekirčiuotoje galūnėje **ē* „galėjo išvirsti į *é*, kuris trumpėdamas vėliau išvirto į *i* (*ī*)“ (Grinaveckis, 1991, 8). Priešingai, šis pavyzdys rodo, kad: 1) **ē* uždaroje vienaskaitos kilmininko ir daugiskaitos vardininko galūnėje (**-ēs*) trumpėjo vienu metu ir virto *e*, t. y. niekada nesiaurėjo; 2) laikantis V. Grinaveckio nuomonės, reikėtų laukti ir analogiškos *ā* kamieno baritonų vienaskaitos kilmininko fleksijos raidos; kalbamosiose šnektose ta fleksija turėtų būti ne *-as*, o **-us*; 3) žemaičių senuosiuose tekstuose aiškiai skiriamos *ē* ir *i* kamienų baritonų vienaskaitos kilmininko fleksijos, *ē* kamieno – *-es*, *i* kamieno – *-es* (*-is*), plg., *ant žiemes* ŽCh 29, *yfz sawles* ŽCh 26 ir *pry ugnys* ŽCh 179, *iki dewintoje mienesys* ŽCh 24 (Būga, 1958, 569, 573); *dağaus ir zėmes* Mž 21, *ant szemes* Mž 19, *is ch dwafes* Mž 21, *pagal wales dewa* Mž 9 ir *fwetimas materis* Mž 19, *Ne gieifki materis ia* Mž 20, *materis wiras* Mž 29, *Nog smertis piktas* Mž 55(2x) (greta *ē* kamieno formos *nogi amzinas smertes* Mž 25) ir kt.

Senujų raštų duomenys ir kalbamųjų pietų žemaičių daiktavardžių paradigmų analizė leidžia daryti tvirtą išvadą, kad *ē* kamieno baritonų vienaskaitos kilmininko

³ Plačiau apie tai žr. (Rosinas, 1971, 51).

⁴ Plg. *peñkes šėšes panelės, àplei šūda kumelės, veški raudūoje, vainikà jiškūoje*. Kitais atvejais vartojama forma *kumėlis*.

fleksija *-is* yra įsivesta iš *i* kamieno. Ši fleksija *ē* kamieno paradigmoje įsigalėjo tada, kai kalbamosiose šnektose nekirčiuotas galo *-ē* buvo virtęs *-i*, plg. vns. vard. *žėmi*. Susidarė palankios sąlygos įsivesti galūnę *-is* ir į *ē* kamieno šakninio kirčiavimo daiktavardžių vienaskaitos kilmininko formą pagal santykį (Rosinas, 1971, 51) vard. *várna* : kilm. *várnas* = vard. *kárvj*: kilm. *x*, t. y. *kárvis*, kuris geriausiai įteisino baritonų kilmininkų fleksijos raidos tendencijas ir įgalino išvengti *ē* kamieno baritonų vienaskaitos kilmininko ir daugiskaitos vardininko sutapimo.

Problematiškos yra kai kurių *ē* ir *i* kamieno daiktavardžių vienaskaitos galininko ir įnagininko formų fleksijos. Kaip minėta, daiktavardžio *puse* vienaskaitos galininkus turi galūnę *-y*, kuri gali būti kilusi iš **-in*, t. y. būti *i* kamieno fleksija. Galimas daiktas, kad šis daiktavardis Viduklės šnektose anksčiau yra buvęs *i* kamieno žodis (t. y. *pusis*)⁵, kurio vienintelė forma, galininkas, ir yra užfiksuota S. Stanevičiaus tekstuose. Kaip rodo pavyzdys *i wysas puses iszklyda* StR 399, šis žodis S. Stanevičiaus laikais jau buvo *ē* kamieno žodis, plg. *i* kamieno dgs. gal. *susklaudusy ausys* StR 50, *prymerkusy akys* StR 50 ir kt. Daiktavardis **pusis* galėjo priklausyti *i* kamieno baritonams, kurie, kaip rodo dabartinės Viduklės šnektos faktai, pereidami į *i* kamieną, greta naujųjų *ē* kamieno galūnių yra išlaikę ir kai kurias *i* kamieno galūnes. Tai pasakytina apie vienaskaitos vardininką, galininką ir daugiskaitos vardininką, plg. daiktavardžių *kárvj* ir *ánti(s)* paradigmas:

	Vienaskaita		Daugiskaita	
V.	<i>kárvj</i>	<i>ánti</i> // <i>ántis</i>	<i>kárves</i>	<i>ántes</i> // <i>ántis</i>
K.	<i>kárves</i>	<i>ántes</i>	<i>kárv'u</i>	<i>ánč'u</i>
N.	<i>kárvei</i>	<i>ántei</i>	<i>kárv'ums</i>	<i>ánč'ums</i>
G.	<i>kárve</i>	<i>ánte</i> // <i>ánti</i>	<i>kárves</i>	<i>ántes</i>
Įn.	<i>kárve</i>	<i>ánte</i>	<i>sū karv'ums</i>	<i>sū anč'ums</i>
Vt.	<i>kárvie</i>	<i>ántie</i>	?	?

Sprendžiant iš žodžio *ánti(s)* vienaskaitos galininko gretiminės *i* kamieno formos *ánti* ir daugiskaitos galininko *ántes*, plg. vns. gal. *pusy* StR 382, 127, 327 ir dgs. gal. *puses* StR 399, galima daryti išvadą, kad S. Stanevičiaus gyvenamuoju laikotarpiu žodžio *puse* kai kurių linksnių formos dar buvo išlaikiusios *i* kamieno galūnes. Viena pirma tai pasakytina apie vienaskaitos galininką (plg. *pusy*) ir turbūt apie daugiskaitos vardininką, kurio forma S. Stanevičiaus tekstuose neužfiksuota.

⁵ Kalbamasis žodis kaip *i* kamieno daiktavardis vartojamas Bretkūno, Sirvydo raštuose, Lazūnų ir kitose šnektose (žr. LKŽ X 1034).

Dvejopas galūnes turi dabartinės Viduklės šnektos *i* kamieno oksitonai: *-e* ir *-im*, plg.: *su akè* ir *su akiñ*. Abi jos vartojamos ir S. Stanevičiaus tekstuose. Antroji galūnė S. Stanevičiaus tekstuose dar nesutrumpėjusi, plg.: *ugnymi* StRR 371, *tulžymy* StR 381, 382 greta *twyrtā szyrde* StR 395, *szyrde Diēwa maldy* StR 398. Galūnė *-imi* yra seniausia baltų *i* kamieno vienaskaitos įnagininko galūnė (Mažiulis, 1970, 269), sudėta iš kamiengalio ir *-mi* (Kazlauskas, 1968, 192). Dėl antrosios galūnės *-e* (aukštaičių *-ia*) kilmės dabar yra trys hipotezės. Viena jų aiškina, kad kalbamoji galūnė yra sena *i* kamieno galūnė ir sietina su senovės slavų *ьjъ* (Kazlauskas, 1968, 198). Pagal antrąją ji kildintina iš **-jān* (Mažiulis, 1970, 297). Trečiosios hipotezės autorius mano, kad „formas *akiā* „akimi“ atsiradimas aiškintinas siekimu išvengti vienaskaitos ir daugiskaitos *resp.* daugiskaitos instrumentalio formų sutapimo“ (Zinkevičius, 1980, 229).

Nesileisdamas į platesnius šių hipotezių komentarus, šiuo tarpu manau, kad: 1) laikantis pirmųjų dviejų hipotezių, nelengva būtų sistemos ir informacijos (semantikos) požiūriu pagrįsti heterogeniškų galūnių būtinybę pirminėje *i* kamieno daiktavardžių paradigmoje; 2) remiantis tiek Viduklės, tiek kitų žemaičių šnektų duomenimis, galima daryti išvadą, kad žemaičių šnektose *i* kamieno (*resp.* *C* kamienu) moteriškosios giminės daiktavardžių galūnė *-e* yra inovacija, pakeitusi senąją fleksiją *-im(i)* pagal *ē* kamieno paradigmos fleksijų modelį ir dėl jos įtakos *i* kamieno paradigmai; 3) Viduklės šnektos (iš dalies ir S. Stanevičiaus tekstų) *i* kamieno moteriškosios giminės baritonų ir oksitonų linksnių formų sandara aiškiai rodo raidos kryptį – linksniavimo sistemos paprastėjimą⁶, kurio pavyzdžiai yra įnagininko formos su *-e* įsitvirtinimas perėjusių į *ē* kamieną baritonų paradigmoje, plg. *su kārve* ir *su ánte*, ir dubleto su *-e* (greta senosios formos su *-im*) atsiradimas oksitonų paradigmoje, plg.: *su akè* // *su akiñ* ir *twyrtā szyrde* StR 395 // *ugnymy* StR 371; 4) dubletų (*ē* ir *i* kamieno) egzistavimas Viduklės šnektos buvusių *i* kamieno baritonų ir išlaikytų oksitonų paradigmoje, pvz. vns. vard. *ánti* // *ántis*, gal. *ánte* // *ánti*, dgs. vard. *ántes* // *ántis* ir vns. įng. *akè* // *akiñ*, (plg. *szyrde* // *ugnymy* StR) liudija, kad *ē* ir *i* kamieno galūnių konkurencija kai kuriose pietinių žemaičių šnektose tebesitęsia ir šiandien; 5) *ē* kamieno įnagininko galūnės *-e* įsitvirtinimas buvusio *i* kamieno moteriškosios giminės daiktavardžių paradigmoje yra *ē* ir *i* kamienu baritonų linksniavimo mišimo padarinys, kurio vidinė motyvacija aiškintina žodžio galo fonologiniais pakitimais; 6) varianto *-e* atsiradimą *i* kamieno oksitonų paradigmoje skatino greičiausiai ne tik tam tikrą laiką egzistavę įnagininko formos *ē* ir *i* kamieno dubletai (gal. *ánte* // *ánti*, įng. *ánte* // **ántim*) baritonų paradigmoje, bet ir bendros *ē* ir *i* kamienu baritonų bei

⁶ Plačiau žr. (Kern, Zutt, 1977, 115).

oksitonų vienaskaitos naudininko ir vietininko galūnės, plg. naud. *-ei*, viet. *-ie*: *ánteí, žėmei, ákei*, plg. *lapei* StR 50, *žėmie, šaliž, klėtie*, plg. *žeme* StR 333, *žemie* StR 100, *szalie* StR 120 ir kt.

Be įnagininko su *-e* ir *-imi*, S. Stanevičiaus tekstuose vieną kartą pavartotas ir įnagininkas su *-i*, plg. *su meylýnga szyrdy* StR 32, plg. *Vífa schyrdy* MŽ 8₁₇. Manyti, kad ši forma yra korektūros klaida, vargu ar galima, nes S. Stanevičiaus tekstuose korektūros klaidų beveik nėra. Laikyti jos galūnę kilusią iš **-én*⁷ taip pat nėra pagrindo, nes nei S. Stanevičiaus tekstuose, nei Viduklės šnekoje nėra tokių atvejų, kur *i* būtų galima kildinti iš **-en*.

Kai kurie autoriai šio tipo formų *-i*⁸ laiko dideliu archaizmu ir lygina su sanskrito *-i* (Endzelīns, 1951, 432). Tačiau vargu ar ši forma yra archaizmas; patikimiau būtų ją aiškinti kaip pajūrio žemaičių faktą, t. y. *-y* = *-ę* laikyti kilusia iš **-é* (ir gautą iš *ē* kamieno, plg. pajūrio žemaičių vns. įng. *kliēte* ir *gēvę* (Kazlauskas, 1968, 210)), nes „Prakalbos“ autorius gali būti pajūrio žemaitis (žr. StR 556), rašęs tarme, artima S. Stanevičiaus tarmei (Lebedys, 1955, 158–159).

Visų kamienų moteriškosios giminės daiktavardžių naudininkas ir įnagininkas dabartinėje Viduklės šnekoje turi tokias galūnes:

	(ī)ā kamienas		ē kamienas		i(C) kamienai	
	baritonai oksitonai		baritonai oksitonai		baritonai oksitonai	
N.	- <u>ums</u>	- <u>úoms</u>	- <u>ums</u>	- <u>úoms</u>	- <u>ums</u>	- <u>úoms</u>
Įn.	- <u>ums</u>	- <u>uĩs</u>	- <u>ums</u>	- <u>uĩs</u>	- <u>ums</u>	- <u>uĩs</u>

S. Stanevičiaus tekstų faktai liudija, kad prieš 170 metų Viduklės šnekoje kalbamųjų formų galūnės dar labai įvairavo: 1) dar nebuvo pasibaigęs sisteminis ilgounių įnagininko formų trumpėjimas: greta *kanczioms* StR 376, *aszaroms* StR 380, 386, *marczioms* StR 334, *piedom's* StR 34, 40, *mierom's* StR 34, 40, *rankoms* StR 361, *kojoms* StR 359, *dalymis* StR 313 tebevartojamos ilgosios formos, pvz.: *daynomys* StR 72, *sutartyniemis*, *riksztymys* StR 392, *eyłomys* StR 34, *szalymys* StR 114(2x), *glsmiemys* StR 368, plg.: *su pimenymys* StR 342, *su trymys* StR 334, vns. įng. *ugny-*

⁷ Anksčiau pateiktą prielaidą, kad S. Stanevičiaus tekstų vns. gal. *pusy* galūnė *-y* gali būti kilusi iš **-en*, o *szyrdy -y* – iš **-ēn*, laikau nekorektiška (Rosinas, 1992, 15).

⁸ Galūnę *-i* turi ir latvių kalbos *i* kamieno daiktavardžių vienaskaitos įnagininkas. Ši galūnė iš tikrųjų gali būti senoji galininko galūnė, kuri pradėta vartoti dėl analogijos vietoj senojo įnagininko galūnės *-im(i)* po to, kai fonetiškai sutapo *o, ā* ir *ē* kamienų vienaskaitos galininko ir įnagininko galūnės (Endzelīns, 1951, 432).

my StR 371, tulžymy StR 381 ir kt. 2) S. Stanevičiaus gyvenamuoju metu dar nebuvo galutinai susiformavusi galūnė *-ums*; ją iš esmės turėjo tik *(l)ā* ir *ē* kamieno baritonai, plg.: dgs. naud. *skriniums* StR 112, 113 (oksit. *daynûms* StR 133), bet *awyms* StR 370 ir dgs. įng. *juriums marelums* StrR 80, *graudžiums aszarelums* StR 84, *aszarums ji aplaysty* StR 352, *su rankums* StR 323, *su pupums, būlbiums* StR 324, *rankums* StR 316, 317, *su kytums kiarpiums* StR 314, *kiâрпиums* StR 115, 307, bet *dalyms* StR 313.

S. Stanevičiaus tekstų faktai leidžia daryti tokias prielaidas: 1) galūnė *-ums* Viduklės šnektoje (greičiausiai ir *-ums* vartojimo plote) radosi po sisteminio trumpėjimo iš *-uoms*⁹ pirmiausia nekirčiuotoje pozicijoje¹⁰ (t. y. baritonų paradigmoje); tai patvirtintų, pavyzdžiui, Mituvos upyno tarmės faktai: šioje tarmėje galūnė *-ums* turi tik šakninio kirčiavimo žodžiai (baritonai) (Zinkevičius, 1966, 72); 2) atsiradusi *ā* kamieno baritonų paradigmoje galūnė *-ums* pamažu pakeitė ir oksitonų, vėliau ir *ē* kamieno daugiskaitos naudininko ir įnagininko senuosius alomorfus; 3) vėliausiai galūnė *-ums* buvo įvesta į *i* ir *C* kamienų moteriškosios giminės daiktavardžių paradigmas; 4) dabartinėje Viduklės šnektoje oksitonų daugiskaitos naudininko *-úoms* ir įnagininko *-ums* skirtumas yra atsiradęs jau gana vėlai dėl šnektai būdingo dvigarsių akūtinio dėmens diftongizacijos. Šio fonetinio dėsninumo dar nefiksuoja S. Stanevičiaus tekstai. Daugiskaitos naudininko forma *daynûms* StR 133 (greta senesnės *sudžioms* StR 360) ir įnagininko *kanczioms* StR 376) aiškiai rodo, kad oksitonų dabartinė naudininko galūnė *-úoms* yra atsiradusi iš *-úms* dėl akūtinio dėmens diftongizacijos.

Dabartinės Viduklės šnektos abiejų giminių daiktavardžių daugiskaitos vietininkas turi bendrą galūnę *-ūs(e)*, kuri savo kilme yra vyriškosios giminės *(l)o* kamieno daiktavardžių daugiskaitos vietininko galūnė, apibendrinta abiejų giminių daiktavardžiams. Toks reiškinys būdingas ne tik Viduklės, bet ir kitų pietinių žemaičių šnektoms (Šaukėnai, Gerviniai) (Rosinas, 1974, 65–68).

---

⁹ S. Stanevičiaus tekstuose žemaičių sutaptinis dvibalsis *uo* žymimas grafema *o*, plg. įng. *mierom's* StR 40; netiesiogiai apie tai liudija priešakinis šios fonemos koreliatas, rašomas digrafu *ie*, plg. naud. *gymyniems* StR 377 (Girdenis, 1992, 43).

¹⁰ A. Jonaitytė kategoriškai teigia, kad *-ums* negalima laikyti dėsningu „nekirčiuotos galūnės *-om(s)* trumpėjimo ir išvirtimo atveju“, nes tam prieštarauja tas faktas, kad šnektose, kuriose paplitusi galūnė *-um(s)*, veiksmažodžių dgs. I asmens galūnė *-om* ($\leftarrow$ *-ome*) niekur nevirsta į *-um* (Jonaitytė, 1960, 94–95). A. Jonaitytės argumentas nieko neįrodo, nes kalbamosios veiksmažodžio formos galūnei *-om* virsti **-um* sutrukdė sistemos dalykai, plg. II asmens formą *dārot* (žem. *dāruot*). Tik jau atitrūkę nuo bendros veiksmažodžio sistemos žodžiai gali turėti *-um*, plg. *prāšum, žinums* Krš, Šauk, Šak.

S. Stanevičiaus tekstuose vardažodžių daugiskaitos vietininko galūnės dar griežtai skiriamos pagal kamienus (ir gimines):

o kam.	(l)ā kam.	ē kam.	i kam.	C kam.
<i>jawūse</i> StR 311	<i>kalbose</i> StR 34	<i>musztiniese</i> StR	<i>akyse</i> StR 372	<i>wandenuose</i>
<i>Giudūs</i> StR 312	<i>witose</i> StR 42	386.	<i>szalyse</i> StR 72,	StR 331
<i>metunse</i> StR		<i>gadiniese</i> StR	309, 312, 321	
313		32, 34		
<i>metuose</i> StR 36		<i>szàliese</i> StR 42		
(2x)		<i>knigialies</i> StR		
<i>metūose</i> StR 36		307		

.Į akis krinta trys įdomūs dalykai: 1) vietininko formos *akyse* turi „senesnę“ galūnę *-ise*, būdingą kai kuriems pietų žemaičiams ir vakarų aukštaičiams (Zinkevičius, 1966, 237); 2) vietininko formos, rašomos su digrafu *uo*, yra neabejotinos aukštaitybės (Girdenis, 1992, 43), plg.: *metuose* ir *wandenuose*; 3) kai kurie *i* kamieno daiktavardžiai greta *i* kamieno galūnės turi ir *ē* kamieno galūnę, plg.: *szàliese* ir *szalyse*.

Minėtame savo straipsnyje esu kėlęs mintį, kad galūnei *-u:si* resp. *-u:se* įsigalėti moteriškosios giminės daiktavardžių paradigmoje yra būtinos šios sąlygos: 1) visų kamienų vyriškosios giminės daiktavardžių daugiskaitos vietininko daryba su *-u:si* resp. *-u:se*; 2) vyriškosios ir moteriškosios giminės daiktavardžių vienaskaitos vietininko maksimalus homoniminių formų skaičius (Rosinas, 1974, 66). Šios abi sąlygos jau pakankamai gerai realizuojamos S. Stanevičiaus tekstuose, plg. dgs. vt. *jawūse* StR 311, *kraujuse* StR 123, *Žemaycziuse* StR 129, *Žemaycziūse* StR 312, *sopuluose* StR 333, *wandenuose*¹¹ StR 331 ir kt. Bendrą galūnę *-ie* S. Stanevičiaus tekstuose turi *jo*, *i*, *ē*, *C* kamienai ir *ja* kamieno baritonai, plg.: *kialie* StR 382, *šlugsnie* StR 106, *lžuwie* StR 307, *pagyrie* StR 116, *szalie* StR 120, *baymie* StR 383, *žemie* StR 100, 101, 102 (2x), 307, *wandenie* StR 310 ir *dwasiiej*¹² StR 54 ir kt.

¹¹ Pastarosios dvi formos su *-uose* yra aukštaitybės, bet jos rodo, kad XIX a. pradžioje Viduklės šnektoje jau galėjo būti ir **vandenū:s(e)*, **suopul'ūs(e)*, plg. dabartinę Viduklės šnekto formą *vandenū:s(e)* // *vanden'ūs*. „Suaukštaitintų“ vietininko formų S. Stanevičiaus tekstuose yra ir daugiau, plg.: *kraujose* StR 344, *Žemaycziuose* StR 42, *Žemaycziuose* StR 44 greta *kraujuse*, *Žemaycziūse* ir kt.

¹² Formos su galiniu *-j* yra retesnės. Jas vartodamas S. Stanevičius, matyt, derinosi prie aukštaičių. Dėl tokių formų vartojimo ploto (Zinkevičius, 1966, 186).

Ištyrus S. Stanevičiaus tekstų ir dabartinės Viduklės šnektos daiktavardžių linksniavimo sistemų skirtumus, galima daryti šias išvadas: 1) S. Stanevičiaus tekstuose gerai užfiksuota ankstesnė Viduklės šnektos linksniavimo sistema; 2) XIX a. pradžioje Viduklės šnekteje potencialiai jau egzistavo būsimųjų morfologinių pakitimų sąlygos; 3) per beveik 200 metų Viduklės šnektos morfologinių pakitimų kryptis buvo kai kurių formų galūnių vienodinimo tendencija pagal produktyvesnį linksniavimo modelį.

ON THE DEVELOPMENT OF NOMINAL DECLENSION IN THE VIDUKLĖ SUBDIALECT

Summary

The analysis of the differences in the declension systems of the nouns in S. Stanevičius' texts and in the present subdialect of Viduklė allows making the following conclusions:

1. S. Stanevičius' texts adequately reflect the former declension system of the Viduklė subdialect.
2. At the beginning of the 19th century the Viduklė subdialect contained potential conditions for further morphological changes.
3. For almost 200 years the development of the declension system under discussion has been orientated towards unification of certain flexions, i.e. there was a tendency of reducing the number of allomorphs according to a more productive declension model.

Literatūra

- Būga K., 1958, Rinktiniai raštai, 1, Vilnius.
- Endzelīns J., 1951, Latviešu valodas gramatika, Rīgā.
- Girdenis A., 1992, Simono Stanevičiaus rašyba ir jo tarmės fonologinė sistema. – Aitvarai, 3, 40–52.
- Grinaveckis, 1983 – Гринавецкис В. З. К вопросу о развитии вокализма говоров литовского языка: (Редукция гласных и монофтонгизация дифтонгов). – Вопр. языкознания, 5, 102–109.
- Grinaveckis V., 1991, Lietuvių tarmės, Vilnius.
- Jonaitytė A., 1960, Šakynos tarmės daiktavardžio kaityba. – LKK III 91–111.
- Kazlauskas J., 1968, Lietuvių kalbos istorinė gramatika, Vilnius.
- Kern P., Zutt H., 1977, Geschichte der deutschen Flexionssysteme, Tübingen.
- Lebedys J., 1955, Simonas Stanevičius, Vilnius.
- Lebedys J., 1967, S. Stanevičius ir jo palikimas. – S. Stanevičius, Raštai / Paruošė J. Lebedys, Vilnius, 5–22.
- Mažiulis V., 1970, Baltų ir kitų indoeuropiečių kalbų santykiai: (Deklinacija), Vilnius.
- Rosinas A., 1971, Šaukėnų šnektos *iā*, *ē* ir *i* kamieno daiktavardžiai. – Kalbotyra, 23(1), 49–54.
- Rosinas A., 1974, Moteriškosios giminės vardažodžių ir įvardžių daugiskaitos vietininko raida kai kuriose rytinėse dūnininkų šnektose. – Baltistica, 10(1), 65–68.
- Rosinas A., 1992, Viduklės šnektos daiktavardžių linksniavimo raidos klausimu. – Jono Kazlausko diena: istorinės gramatikos dalykai: Konferencijos programa ir tezės, Vilnius, 15–16.
- Zinkevičius Z., 1966, Lietuvių dialektologija, Vilnius.
- Zinkevičius Z., 1980, Lietuvių kalbos istorinė gramatika, I, Vilnius.